

РЕПУБЛИКАНСКА ЗАКОННОСТ
И ИЗВЪНРЕДНА ВЛАСТ:
РАЗСЪЖДЕНИЯ
ВЪРХУ МАКИАВЕЛИСТКИЯ ПРОЧИТ
НА РИМСКАТА ДИКТАТУРА

Гл.ас. д-р по право Симеон Гройсман*
Юридически факултет на СУ „Св. Климент Охридски“

УВОД

1. Основните въпроси на правната теория и философия могат да бъдат представени като въпроси на властта. За целта можем да използваме базово определение, скициращо основните черти на конвенционалното разбиране за социалната власт, според което тя представлява отношение между хората, съдържащо в себе си възможност за едно лице или група да направлява по свое усмотрение поведението на околните. Николо Макиавели (1469–1527) пръв разглежда политическата теория на плоскост „отвъд добро и зло“, като политическо му учение е насочено към постигането на управленска ефективност, без да търси промотирането на справедливостта. Именно властта замества добродетелта като цел на поведението и като основен фактор, обясняващ политическите процеси¹.

2. При разглеждането на идеите за властта у Макиавели изборът се концентрира върху настоящата тема въз основа на три опорни пункта.

(1) За автори като Макиавели и Карл Шмит извънредната власт представлява интересна „крайна“ и „чиста“ хипотеза за упражняването на социалната власт. Разглеждането на извънредната власт играе важна роля в теориите не само за функционирането на държавите във времена на премядане, но и за същността на държавната власт и съотношението ѝ с правото.

---

* E-mail: s.groysman@abv.bg

¹ GILBERT, F. Machiavelli, Niccolo [1967] – In: *Encyclopedia of Philosophy* (Macmillan Reference). 2. ed., Vol. 5. Farmington Hills: Thomson Gale, 2006, p. 627.

(2) За Макиавели римската история е определящ период, източник на поучителни примери и политически архетипи, сред които и идеята за извънредната власт, необходима в ситуации на катаклизъм.

(3) С началото на „войната срещу тероризма“ през 2001 г. и особено след атаките в Европа през последните няколко години въпросът за извънредното положение за съжаление се превърна от теоретичен в практически, актуализирайки нуждата от обосноваване на възможността за една **правосъобразна и легитимна екстралегалност** – проблематичен комплекс от понятия, който ще разгледам в заключението на настоящата статия.

РАЗГЛЕЖДАНЕ НА ПРОБЛЕМА ЧРЕЗ ТВОРЧЕСТВОТО НА НИКОЛО МАКИАВЕЛИ

1. Обект на анализ ще бъде разбирането за диктатурата в Римската република, което Макиавели дава в XXXIV глава на своите „Размишления върху първите десет книги на Тит Ливий“². Флорентинецът е първият политически мислител, който въвежда темата за диктаторската магистратура след Античността³, за да окаже влияние на множество автори, разглеждали въпроса по-късно, най-значими сред които са Шарл дьо Монтескьо, Жан-Жак Русо, Карл Шмит.

2. Днес тази римска идея е възприета под различни форми в повечето конституции по света. Извънредното положение (State of emergency, État d'urgence, Notstand) е познато и под названието „конституционна диктатура“. Съвременните предизвикателства пред осмислянето на границите на изпълнителната власт в Западния свят поставят въпроса за извънредната

---

² Цитатите са по МАКИАВЕЛИ, Н. Размишления върху първите десет книги на Тит Ливий – В: *Макиавели, Н. Избрани съчинения*. София, Наука и изкуство, 1985. Сравнявал съм българския превод и с *Discourses on the First Decade of Titus Livius*. – In: *Machiavelli, N. The Chief Works and Others*. Transl. Alan Gilbert. Vol. I. Durham ; London, Duke University Press, 1989, p. 175–529. За краткост в бележките под линия съчинението се отбелязва само като „Размишления“ и се посочва номерацията на страниците в българския превод. Италианският оригинал – *Discorsi sopra la prima Deca di Tito Livio*, е цитиран по версията, достъпна на – https://it.wikisource.org/wiki/Discorsi_sopra_la_prima_Deca_di_Tito_Livio.

³ GEUNA, Marco. Machiavelli and the Problem of Dictatorship. – *Ratio Juris*, Vol. 28, no. 2, June 2015, p. 226.

власт и правят актуално разглеждането на темата⁴. Ако използваме набиращото популярност твърдение на Harold Relyea, според което „**Извънредното положение е новата нормалност**“ (“Emergency government has become the norm”)⁵, именно у Макиавели ще намерим анализ на диктатурата като едно „обикновено средство за преодоляване на едно извънредно положение“⁶. Макиавели не просто легитимира института чрез положителни исторически примери. Той разглежда нормативните изисквания към неговото упражняване в качеството му на средство, (1) предоставяно от закона, (2) осъществявано изключително рамките на закона, и (3) непроменящо главните устои на правния ред. Това кара различни анализатори на ренесансовата политическа теория да поставят идеите за римската диктатура в контекста на по-обща концепция за ограничената изпълнителна власт, бореща се с конституционни кризи и действаща в условията на конституционна система, съдържаща ограничителни механизми при упражняването на публичните правомощия⁷.

МАКИАВЕЛИ И „МАКИАВЕЛИЗМЪТ“

1. Разглеждането на републиканските измерения на творчеството на Макиавели изисква споменаване на противоречието между морално-политически разбирания, изповядвани във „Владетелят“ [1513] като практически наръчник за монархическо управление, и в трактата за основите на

---

⁴ Вж. общо по отношение на конституционната регулация на извънредното положение, римскоправните корени и актуалността на института, GROSS, Oren and NÍ AOLÁIN, Fionnuala. *Law In Times of Crisis: Emergency Powers in Theory and Practice*. New York, Cambridge University Press, 2006, Introduction. DOMRIN, A. N. *The Limits of Russian Democratisation: Emergency powers and states of emergency*. New York, Routledge, 2006, Introduction; MOUDARRES, A. *On the Threshold of Law: Dictatorship and Exception in Machiavelli and Schmitt*. – In: *I Tatti Studies in the Italian Renaissance*, Vol. 18, no. 2 (September 2015), p. 351.

⁵ Цит. по GROSS, Oren and NÍ AOLÁIN, Fionnuala. *Law In Times of Crisis ...*, p. 12. Перифраза на това изказване използва и директорът в Human Rights Watch относно извънредното положение във Франция – вж. HOUARY, Nadim. *France: Renewal of State of Emergency risks normalizing exceptional measures*. – *Amnesty international*, 15.12.2016, достъпна на <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2016/12/france-renewal-of-state-of-emergency-risks-normalizing-exceptional-measures/>.

⁶ GEUNA, Marco. *Machiavelli and the Problem of Dictatorship*, p. 226.

⁷ Вж. ARDITO, Alissa M. *Machiavelli and the Modern State: The Prince, the Discourses on Livy, and the Extended Territorial Republic*. New York, Cambridge University Press, 2015, p. 149–151, и цитираната от нея литература.

доброто републиканско устройство „Размишления върху първите десет книги на Тит Ливий“ [1517]. По-лесното обяснение гласи, че съвсем по „макиавелистки“ авторът пише своите трудове, обръщайки се към желаните от него политически покровители (евентуални работодатели) с разбирания, съответни на техните вкусове⁸. Не трябва обаче да се зачерква и възможността този утилитаристки подход да се комбинира с едно по-органично съчетание между монархическото и републиканското начало. Манфред Холер говори за „макиавелистка програма“, обясняваща разликите между „Владетелят“ и „Размишления“. Според нея средствата, описвани във „Владетелят“ могат да спомогнат за бъдещото обединение на Италия. Монархическата единна национална държава е само стъпка към бъдещата нова и добродетелна възродена Римска република. Следователно политическите възгледи в „Размишления“, които ще коментирам в идните страници, описват едно желано състояние на обществото, своеобразен нормативен идеал от миналото за бъдещето⁹.

2. Ако редом до Владетеля си позволим да проектираме един макиавелистки Републиканец, ще видим че двамата си поставят различни цели, практикувайки собствени подходи във връзка с отношението „морал↔политика“. В републиките високият граждански морал е необходима преграда срещу „развратяването“ (корумпирането) на обществения живот (вж. т. 5.1). За монарха, напротив, е нужна само демонстрацията на моралност в угода на общественото мнение. Макар да не призовава Владетеля да бъде неморален, Макиавели го убеждава, че действието според нравствения идеал, емпирично погледнато, не води до постигане на политическите цели¹⁰. В един монархически пример Франческо Сфорца се възползва от полученото доверие, за да се превърне от гражданин в херцог¹¹. Напротив, римските републикански диктатори като ревностни граждани не понасят да

---

⁸ Вж. в този смисъл GILBERT, F. Machiavelli, Niccolo, p. 626.

⁹ HOLLER, M. J. Niccolo Machiavelli on Power. – In: *Niccolo Machiavelli: History, Power, and Virtue*. Leonidas Donskis, Ed. Amsterdam ; New York, Rodopi, 2011, p. 27–28, 43.

¹⁰ Макиавели декларира, че изхожда от „истинската същност на нещата“ – *verità effettuale*, а не „въображаемата“, тоест от приписваните им морални качества – Макиавели, Николо. Владетелят. *Il Principe*. Прев. Сава Славчев. Глава XV, с. 169. София, Изток-Запад, 2014.

¹¹ Пак там, Глава XIV, с. 163.

бъдат „над закона“ и бързат да се освободят от своите извънредни правомощия.

ОСНОВНИТЕ ХАРАКТЕРИСТИКИ НА ДИКТАТУРАТА В АНАЛИЗА НА МАКИАВЕЛИ

1. *Общ преглед на института*

Римските магистрати са представлявали длъжностни лица, осъществяващи изпълнителната власт. Сред тях особено място в републиканският период е заемал диктаторът като титуляр на извънредна върховна власт – *summum imperium*, която „супендира властта на всички други [магистрати] с изключение на консулите“¹². На диктаторите са възлагани различни задачи, като например провеждане на избори – *comitorium habendorum causa*, провеждане на законови реформи – *legibus faciendis*, учредяване на празнични дни – *feriarum constituendarum causa*, провеждане на всенародни игри – *ludorum faciendorum causa*, провеждане на магическия ритуал „забиване на гвоздей“ – *clavi figendi causa*¹³. Трябва обаче да се отчита, че **за политическите мислители от Макиавели насам от значение са изключително диктатурите *rei gerundae causa* (за справяне с външна военна заплаха) и *seditionis sedandae* (за преодоляване на вътрешни социални конфликти).**

2. *Разбиранията на Макиавели*

Главната теза на Макиавели гласи, че диктаторската власт е функционирала за благото на Римската република. Заради спор с „някои писатели“, които той не назовава, неговият влиятелен очерк в разглежданата глава на „Размишления“ е съсредоточен до голяма степен върху ограничения и конституционен характер на диктаторската власт по времето на Римската република. Чрез скицирането на нейните граници Макиавели спори със съвременните си тирании и показва, че диктатурата не трябва да бъде

¹² Вж. НОВКИРИШКА-СТОЯНОВА, М. *Publicum ius*. София, ЕкоПринт, 2016, с. 532, 574, 586–587.

¹³ Вж. изброяването им у АТАНАСОВ, Вл. От оцеляване към експанзия. – В: *Тит Ливий. Историята на Рим. От основаването на града. Книга седма/осма*. София, Изток-Запад, 2012, с. 13–14, достъпни и на http://iztok-zapad.eu/uploads/materials/Istoriqta_na_Rim_7_8.pdf

разглеждана като власт на произвола. Тя има своето, при това ключово, място в държавния механизъм на всяка република. В коментираното изложение диктаторската магистратура установява власт, носеща пет главни характеристики: (1) законност, (2) изборност, (3) ограниченост на правомощията, (4) срочност и (5) съответност на републиканския дух. Тези ограничения биват налагани върху иначе обширния обseg на диктаторските правомощия, даващи възможност на извънредния магистрат „да определя самостоятелно мерките, които трябвало да се приложат срещу извънредната опасност, да не се съветва с никого, да налага наказания на виновниците без право на обжалване“¹⁴. Изброените пет характеристики заслужават самостоятелно разглеждане.

2.1. Законност

Главната идея, която Макиавели, вижда в римската уредба на диктаторската магистратура, е законността, разбираана като установеност в рамките на отнапред приети правила: диктаторът се назначава на законно основание, дейността му е строго предписана от законите, той няма право да променя основните от тях (вж. по-долу т. 3). Макар че често диктатурата бива наричана над- или извънправова власт (вж. т. 5.3), тя представлява извънреден, но законов ред, своеобразна „легалност на извънредното положение“.

2.2. Изборност

Диктаторската длъжност е била изборна, като според оригиналната трактовка на Макиавели изборът е бил поверен на консулите, понеже на тях предстои да загубят своята водеща роля в управлението, а след като сами са посочили извънредния магистрат, те по-охотно ще му се подчиняват¹⁵.

2.3. Ограниченост в съдържателен план

Четири от петте характеристики на диктатурата могат да бъдат разглеждани като властови ограничения. В този смисъл Макиавели конструира „неограничената“ власт на диктатора именно чрез нейните законови ограничения. Конкретно в съдържателен план диктаторът не е имал право да

---

¹⁴ Размишления, с. 625.

¹⁵ Пак там.

върши промени в държавното управление, които днес бихме нарекли конституционни – „например да отнеме властта на Сената или на Народа, да премахне старите институции в републиката и да създаде нови“¹⁶. Целта на диктатурата е да даде законово основание за преодоляване на обикновените закони в една извънредна ситуация. При липсата на подобен институт, те отново биха били нарушени с цел спасяване на републиката, но при подобно развитие законите „след това пак под същия предлог започват да се рушат за зло“¹⁷. В литературата се отбелязва, че уредбата на римските магистрати, дори при липсата на писана конституция, представлява **конституционноправна материя**¹⁸. В този смисъл диктаторският институт е уреден на конституционно ниво; ограниченията на диктаторските правомощия целят запазването на римския конституционен строй, а заради предимствата му в политическата практика на древната република Макиавели счита, че диктатурата е препоръчителна възможност във всяка републиканска конституция. Диктаторът управлява в съответствие с републиканските идеи и не „поробва града“, доколкото и докато бива назначаван в съответствие с общия ред (*ordini publici*), а не си пробива път до диктатурата в собствена ползва и въз основа на собственото си обществено влияние (*autorità propria*)¹⁹. Това е границата, която всъщност разделя законосъобразната републиканска диктатурата, съхраняваща оцеляването на право-

---

¹⁶ Пак там.

¹⁷ Размишления, с. 626 – въпросният пасаж е неправилно преведен в българското издание, което говори по-скоро за нежелателността на институционални промени: „когато се създаде навикът да се премахват установени **институции** в името на доброто, след това пак под същия предлог започват да се нарушават за зло“. Италианският оригинал има предвид промяна не на институции, а въобще на правила – “*ordini*” – понятие, с което Макиавели обозначава социалните норми като цяло, включително и законите: “Perché, ancora che il modo straordinario per allora facesse bene, nondimeno lo esempio fa male; **perché si mette una usanza di rompere gli ordini per bene, che poi, sotto quel colore, si rompono per male.**” Следователно се има предвид отстъпление от определени законови или обичайни **правила**, с аргумент, че се защитава публичният интерес. Такова е и разбирането, възприето и в английския превод – Discourses, p. 269.

¹⁸ Вж. НОВКИРИШКА-СТОЯНОВА, М. Publicum ius, с. 257.

¹⁹ Discourses, p. 267. В българския превод смисълът на този пасаж, отнасящ се до назначаването на диктатора, а не до превишаването на правомощията му, за съжаление е изцяло преиначен – Изречението “E si vede che 'l Dittatore, mentre fu dato secondo gli ordini publici, e non per autorità propria, fece sempre bene alla città.” е преведено като „Не е трудно да се види, че докато Диктаторът действувал съгласно установения обществен ред, без да превишава властта си, винаги бил полезен за Рим.“ – Размишления, с. 624.

вия ред и изкривената, ако продължим мисълта на самия Макиавели, „корумпирана“ диктатура-тирания²⁰.

2.4. Срочност

Срочността на диктаторските правомощия добавя и ограничение на диктаторската власт по време – известно е, че диктаторската власт е продължавала най-много 6 месеца, но е била ограничена и с оглед на целта – с ликвидирането на опасността диктаторът е бил длъжен да сваля от себе си дадената му власт²¹.

2.5. Съответност на републиканския дух

Тази характеристика синтезирам въз основа на своето разбиране за акцентите в текста на Макиавели. Според мен, макар да не се споменава изрично, тъкмо тя дава целостта на анализа му. Заради ключовото ѝ значение я разглеждам по-подробно в следващия раздел.

ИЗВЪНРЕДНОТО ПОЛОЖЕНИЕ КАТО РЕПУБЛИКАНСКИ ПРАВЕН ИНСТИТУТ

1. Необходимостта от създаване на диктаторска институция

Макиавели има за цел да обоснове необходимостта от създаването на диктаторска институция във всяка република²². Според него извънредната диктаторска власт е нужна на републиките заради бавността, с която техните институции биха взели решенията, необходими в извънредните ситуации. Така въпросът за обосноваването на нуждата от диктатурата, разбира се, се подценява, сведен е единствено до любимата на Макиавели идея, че времето е решаващ фактор в политиката²³. Авторът настоява, че институтът не е представлявал опасност за благо на Римската република, защото и докато нейните граждани не са били склонни към злоупотреба

²⁰ В анализа си Marco Geuna разграничава републиканската диктатура от тиранията, определяйки последната като „управление, основано на насилието“, но с оглед разглежданите пасажи у Макиавели по-всеобхватно става разбирането за тиранията като неограничена власт, използвана в своя полза. Срв. с Аристотел, според когото тиранията е „монархия за благо на монарха“ – АРИСТОТЕЛ. Политика. София, Отворено общество, 1995, Книга III, Глава VII, с. 75.

²¹ Размишления, с. 625.

²² Пак там.

²³ За значението на времето в политическата теория на Макиавели вж. GEUNA, M. Machiavelli and the Problem of Dictatorship, p. 228.

с извънредните правомощия и в обществото не се появяват хора с извънредно големи богатства и многобройни клиенти²⁴. От тези разсъждения следва, че в условията на една *republica corrotta* (от итал. – неморална, безчестна република; в руския превод – „развратена“²⁵, на английски – *corrupted*²⁶, тоест покварена, продажна, корумпирана) диктатурата ще се превърне от полезен публичноправен институт в източник на опасност за равенството и общото благо.

2. Републиканизмът като идея за съучастието в общите дела (*res publica*)

Кое обаче превръща диктатурата в необходим за републиките институт? По властовата си характеристика републиките биват определяни като „полиархии“²⁷, защото са управлявани чрез координиране на действията на различни властови институции, респективно на формиращите тези институции различни социални групи, били те съсловно-икономически, регионални, етнически или религиозни. Основополагащото положение на републиканизма, водещо своето начало именно от Древния Рим, гласи, че управлението следва да е в ръцете на гражданите, разглеждани като активни субекти, съучастващи в постигането на общото благо. Те са колкото управлявани от общността, толкова и самоуправляващи се нейни членове. Подчертаният елемент на добродетелната партиципаторност, разглеждан в светлината на анализа на Макиавели за публичния морал, прави автора на „Размишления“ особено актуален в днешната обстановка. Можем да демонстрираме този факт, сравнявайки описваната визия за института с тази у К. Шмит.

3. Републиканската и монархическата диктатура според теорията на Карл Шмит

През 20-те години на миналия век К. Шмит развива теория за диктатурата като реакция на марксистката доктрина за „диктатурата на пролета-

---

²⁴ Размишления, с. 625. Тук вероятно виждаме едно скрито сравнение с идеята за поквареността на съвременните му флорентинци (GROSS, Oren and NÍ AOLÁIN, Fionnuala. *Law In Times of Crisis...*, p. 24).

²⁵ МАКИАВЕЛИ, Никколо. Избранные сочинения. Пер. Хлодовского, Р. Москва, Художественная литература, 1982, с. 425.

²⁶ *Discourses*, p. 267.

²⁷ GEUNA, Marco. *Machiavelli and the Problem of Dictatorship*, p. 227.

риата“. В тази теория биват разграничавани републиканския институт на диктатора комисар (диктатор повереник, тоест длъжностно лице, натоварено с определена мисия) и диктатора суверен, който въобще не е ограничен от правото, защото – по образеца на абсолютните монархии, е носител на суверенитета и сам възлага върху себе си извънредни правомощия²⁸. Сравнителният анализ показва, че разбиранията на Макиавели до голяма степен запазват своята актуалност и през ХХ век. Следва обаче да се обърне внимание на два важни момента. На първо място, диктаторът комисар според Шмит може да суспендира и конституцията като елемент от самозащита в полза на правния ред²⁹. Така силата на диктатурата е противопоставена на правното регулиране, оформя се идеята за нейния „извънправов“ характер³⁰. Второ, значителна разлика между учението на Макиавели и съвременните трактовки на диктатурата е отсъствието в „Размишления“ на самото понятие за субективното право, което тепърва предстои да се утвърди в класическите естественоправни теории от ХVІІ в. насетне. В тази насока Шмит не отрича конституционните правила за ненакърнимост на определени права дори в случаите на извънредно положение. Ако обаче за основание на правото по образеца на Русо се приеме „общата воля“, учредителната власт е неограничена в своите решения, тоест за нея и неотчуждимите човешки права са необвързващи³¹. Ако от днешна гледна точка последваме идеята, че субективните права са водещата ценност за обществата и имат обвързващ характер както за учредителната, така и за всички учредени власти, ще видим че диктатурата на Макиавели се оказва по-полезна за реалностите на ХХІ в., защото се стреми да съхрани законния ред. Тази идея не търси усъвършенстване на държавната форма по време на извънредното положение, и то с едно недоизказано, но налично желание за отхвърляне на необвързващите народа суверен права, което не е пресилено да видим у К. Шмит.

---

²⁸ SCHMITT, C. Dictatorship. From the origin of the modern concept of sovereignty to proletarian class struggle. Transl. M. Hoelzl and Gr. Ward. Cambridge, Polity Press, 2014, p. 112, 118.

²⁹ Ibid., p. 118.

³⁰ Ibid., p. xliii.

³¹ Ibid., p. 121.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: ПРАВОСЪОБРАЗНА И ЛЕГИТИМНА ЕКСТРАЛЕГАЛНОСТ?

Можем визуално си представим правната система като плоскост, върху която са подредени множество точки (предписания – норми и принципи). На успоредна плоскост са изобразени нова поредица точки, изобразяващи правните адресати. Ключови сред тях са длъжностните лица, натоварени с властнически правомощия и обладаващи поне следните три характеристики: (1) подчинени са на конституционните и законовите правила, дадени в нормативната плоскост; (2) контролират определени аспекти от поведението на околните въз основа на нормите и в очертаните от тях рамки; (3) могат да създават норми. В този визуален образ на двете успоредни плоскости – нормативната и фактическата, точките – правни адресати, започват да се движат, свободно преследвайки личните си интереси, но съобразявайки се със създаваните в публичен интерес норми. Какви са главните направления на това движение, което всъщност представлява социалния живот в една панорамна цялост? Постъпките на субектите следва да изпълняват предписанията на нормите за поведение в насоките, диктувани от предписанията-цели, тоест от правните принципи. Правните принципи образуват цялостна система от съподчинени цели. Познат е рискованият опит да обясним облика на правната система чрез някакъв висш, полуметафизически аргумент за върховната цел на правото, която винаги взема връх. В нашия модел тя ще бъде указанието, което ще ориентира в крайна сметка насочеността и спорните съприкосновения на отделните правни принципи, а чрез тях ще влияе и на правните норми.

2. С други думи, и само за целите на един методологически експеримент, нека да се запитаме какво е разбирането ни за предполагаемия върховен принцип на правото. За римското право, а и за много от по-късните мислители, подобен принцип е **благо** на народа, *salus populi suprema lex esto*³². За сравнение – след края на Втората световна война в западните общества се утвърждава разбирането, че подобно висше благо е **върхо-**

---

³² ЦИЦЕРОН, За законите. III.3.8. – В: *Цицерон. За държавата. За законите*. Прев. и предг. М. Костова. София, Софи-Р, 1994, достъпен на http://romulus-bg.net/?page=text&prevod_id=146&proizvedenie_id=30640&kniga=258#8

венството на човешките права. В съвременните конституции е налице неприкосновеност на определени права дори в случаите на извънредно положение (явна заплаха за „благо на народа“). Ограничената от субективните права на гражданите диктаторска власт е комисарска в Шмитовия и републиканска в Макиавелианския смисъл извънредна власт. Оттук според мен изводите са два:

(1) Запазвайки правата дори в крайните ситуации, конституциите имплицитно заявяват, че върховенството на правата е част от благо на народа. Последното е невъзможно без първото;

(2) Стига да съхрани във висока степен основните права, едно извънредно положение от разглеждания републикански тип няма да бъде излизане „извън правото“, а функциониране на една втора, резервна нормативна плоскост (Право 2.0). Нормите, действащи на нея, са подчинени на същите правни принципи³³ и преследват основната свръхцел на правото във вида, в който я възприема идеологията на съответната държава. Изменението на баланса на разделението на властите при такова извънредно право налага ограничаването на *някои* права (по аналогия с Шмит – с цел защитата им). Става необходимо усилване на социалното основание на правната система – легитимността като социална подкрепа за прилаганите извънредни мерки. Не твърдя че подобно развитие представлява бъдещето на Европа, но не трябва да се забравя и че до преди 10 години малцина са си представяли нейното настояще, включая съвременните състояния на извънредно положение във Франция и Турция. Поради това е важно да се отчете, че коментираните републикански ценности (дори за Макиавели те да са били само средство в полза на политическия успех, а не цел) – участие в общите дела, култ към законите, неподкупност, а днес – и на рационално осмисляне и критика на заобикалящите ни обществени процеси, са главна преграда срещу деформирането на конституционния ред от извънредните мерки, призовани да го защитят.

---

³³ Това положение излагам във връзка с разбирането, че основните права играят ролята на принципи на правото – вж. СТОИЛОВ, Я. Основните права като принципи на правото – В: *Право и права: Сборник в памет на проф. д-р Росен Ташев*. Съст. С. Гройсман. София, Унив. издат. „Св. Климент Охридски“, 2016, с. 40–54.